

Nézőpontok

Zoltai Bea: *A pápai zsinagóga – múlt és jelen*

Izraeli Kulturális Intézet, Budapest
2015. november 26 – 2016. január 15.

A vászonra festett képeken egy elhagyatott zsinagóga nagy, sötét belső tere dereng, egy kiüresített építészeti tér, a közösség emléke és a hiányának gyásza. A vásznak hagyományos olajkép-méretűek, az emberi létezésbe illenek, bensőségesek. Vagyis az alkotások mérete, festészeti minősége a polgári kultúra folyamatosságát tükrözi. A festő minden képében belső harmóniát teremt az ábrázolt téma ellenére, amely a nézőre is megnyugtató erővel hat.

Sok olyan kiállítást láttam már, mely a közösség és az egyén tragédiájával vagy traumájával foglalkozott, de mintha megfélekedtünk volna a művészet valódi természetéről. ZOLTAI BEA képei az elhagyatott pápai zsinagógáról szomorúságukban is képesek vigaszt nyújtani és utat nyitni a lélek megnyugvása felé. Festményei szinte összeforrnak a zenével, a sötét színek a mély hangok, köztük fény: sárga, okker a magas hangok. A képek a sötét tónusok ellenére is áttetszően derengenek, a lazúros festészeti technika érezteti a tér levegőjét. Könnyed festőiséggel jön létre a női karzat építészeti mintázata – pár apró gesztus és ecsetnyom a vászonon, és máris jelen van a karzat teljes építészeti komplexitásában. Nagyon magas szintű festészeti tudás kell ahhoz, hogy

ZOLTAI BEA
Köreim, olaj, vászon, 100×200 cm

néhány véletlenszerűnek tűnő ecsetnyom és csurgatás a vászonon ilyen természetesen alkosson meg egy látványt, egy teret. A könnyedség annak a balettáncosnak az előadásához hasonlítható, aki megengedheti magának, hogy a legnehezebb gyakorlatok se tűnjenek nehéznek, sőt a „hibákból” is tökéletes egész álljon össze. A film-, videó- és digitális zenei felvételek időalapú léte az utóbbi években sok fiatal festőnél egyre szorosabb és mélyebb kapcsolatba kerül a vászonon lezajló eseményekkel, ecsetvonásokkal. Ezt az egyre szorosabbra fűződő kapcsolatot nem kíséri kiáltvány vagy manifesztum, de mégis érzékelhető esztétikai és lelki folyamat.

Nagyszabású, elhagyatott történelmi tereket Anselm Kiefer, a nagy német festő ábrázolt a huszadik században, sötét tónusú festészeti eszközeivel. Kiefer a nyolcvanas évek erőteljes újfestészeti irányzatából indult és sokszor nagyméretű installációkat hozott létre. Nála a felhasznált anyagok erőteljesen önmaguk maradnak: sokszor földdel és sárral fest, vastag, agyagos rétegeket visz fel a képre, a második világháború utáni civilizáció nagy, romos és elhagyatott tereit, illetve a civilizáció előtti vagy a civilizáció hanyatlását követő természet metaforáját hozza létre alkotásaiban.

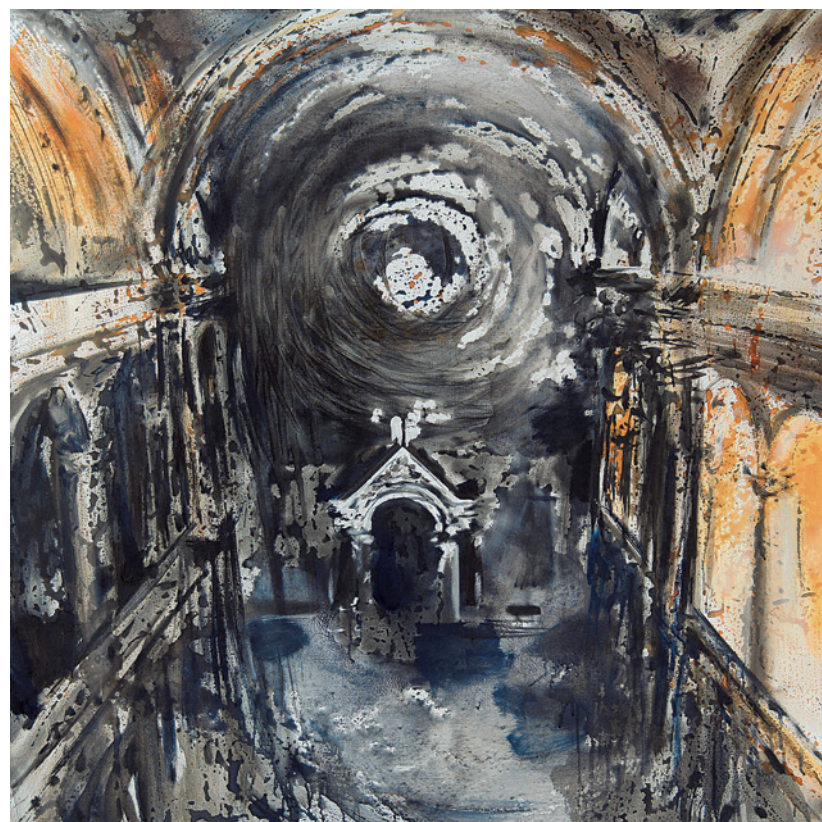
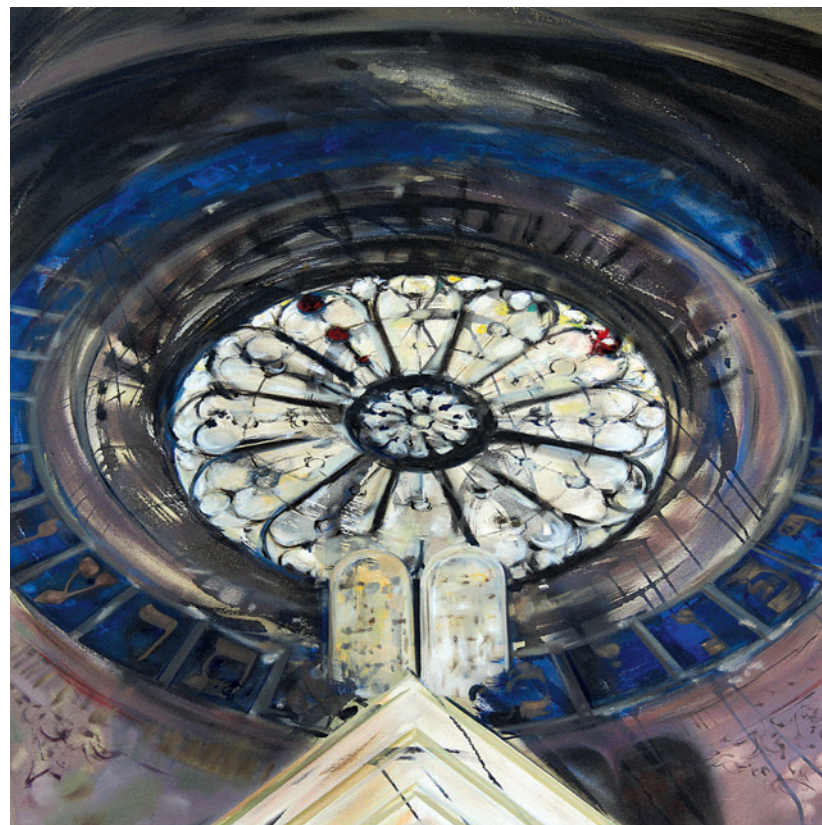
Kissé önkényesen ragadok ki egy másik példát híres modern politikai művek közül, melyek az exodusról szólnak: a Yael Bartana¹ által kezdeményezett Jewish Renaissance Movement in

¹ Az 1970-ben, Izraelben született Yael Bartana *And Europe Will Be Stunned* című videója 2011-ben a *Velencei Biennále* Lengyel Pavilonjában volt látható.

Poland (JRMiP) a huszadik század történelmére és jelenkori hatásaira reflektál, és kortárs művészeti intézményekben talán a legtöbbet bemutatott politikai mű volt 2008-as keletkezését követő években. Kizárólag politikai plakátokból, propagandafilmekekből és írásokból, kiáltványokból álló komplex műalkotás, mely formailag egy provokatív kampány, egy a művészcsoporthoz tartozó lebegtetett terv a zsidóság visszatelepüléséről Európába, Lengyelországba. Kiefer és az JRMiP művészcsoporthoz tartozó alkotásai monumentálisak, óriási múzeumi tereket igényelnek, a metafora szintjén történelmi, társadalmi eseményre és mindenekelőtt vita tárgyává kívánnak válni. Zoltai Bea képeinél ezzel szemben az emberi léptéket, a festmények hagyományos méretét érzem erénynek. Az elhagyatott zsinagóga látogatása, a történelem személyes narratívává válik, nem több és nem kevesebb. A festő hallgat arról, hogy a zsinagóga épületét ebben az állapotban hagyná-e vagy restaurálná, és ha igen, akkor teljesen eltüntetné-e a hetven év történelmével terhelt üresség nyomait. Elmesél és megmutat. Nem provokál, inkább a legnehezebb helyzetben is harmóniára törekszik. Akár egy 1x1 méteres táblaképen is lényeges dolgot tud megjeleníteni.

Zoltai Bea festményein olajfestéket és vizes bázisú festék pigmenteket egyaránt használ. Víz és olaj taszítják egymás. Két folyékony anyag, mely mozgásban van, de nem vegyül. A kép alkímiája a részletek vonzásában és taszításában kap mélységet és válik a kozmosz képévé. Ugyanannak a zsinagógának a belső terét festi meg többször, sorozatszerűen, az ismétlés művészeti eszközeivel él, mint Hanne Darboven gépelt oldalain, vagy ahogyan Monet tette, amikor a Reims-i katedrálisat festette, más-más napszakokban kívülről. Ez azonban egy bedeszkázott ablakú belső tér, gyakorlatilag változatlan és csendes, évtizedek óta elhagyatottan pusztul. Csak véletlenszerűen mozdul el néha egy-egy vászon az ablakok előtt, ha belekap a szél és beenged némi fényt. Zoltai Bea festői képzeletében önkényesen lebontja az óriási rozetta elöl a sötétítő, védő palánkokat – hiszen kintről szórakozásból hülígánok néha kövel dobálják az üvegrözsát – és fényt enged a térbe. A tér elemei, a karzat, a tórtartó szekrény, a központi emelvény mind egy harmonikus és misztikus fényforrás köré rendeződnek, a festői gesztusok ekörül mozognak. A rózsablakból beáradó fény központi motívum a képeken. Az erőteljes festmények és a belőlük átszűrődő zene kozmikus harmóniába kapcsolja a katartikus élményt átélő nézőt. Végtelen labirintusba vezet minket az a kérdés, hogy ez a katarzis esztétikai, spirituális vagy politikai-e. Valószínűleg mind együtt, ezért érezhetjük úgy, hogy a festészet univerzalitását ünnepezzük. A kör, a rózsza és a mandala a keleti filozófiából

ZOLTAI BEA
Emlékezet,
olaj, vászon,
100 x 100 cm

ZOLTAI BEA
Kiüresítve I. –
A mennyezetig
ér a feszítő,
súlyos csend.
Hűvös, mélységes,
körbeölel.
Járok benne.
100 x 100 cm,
vegyes technika,
vászon

származik, és az emberi egység és koherencia iránti törekvését jelzi Jung és a legtöbb szerző szerint. A meditáció és kontempláció formája, amikor időt szakítunk arra, hogy újra egységbe, harmóniába kerüljünk önmagunkkal. A kör és a rózsza szimbóluma egymással összefonódva a zsidó és keresztény misztikában is benne van.

Sok szempontból írhatunk még Zoltai Bea festmény sorozatáról, tekinthetünk úgy a képekre, mint nonfiguratív kortárs gesztusfestészetből eredő művekre,

ZOLTAI BEA
Kiüresítve III. – A mennyezetig ér a feszítő, súlyos csend.
Hűvös, mélységes, körbeölel. Járok benne.
120 x 100 cm, vegyes technika, vászon

ZOLTAI BEA
Péntek este IV.
olaj, vászon, 52 x 55 cm

elsősorban gesztusfestészetre, mely Jackson Pollocknál ered az ötvenes években.² Írhatunk a festményekről a magyar festészeti hagyományok szempontjából, figyelembe véve különösen a dunaparti plain-air festők színvilágát – például Ferenczy Károlyét – és témájukat, a fény rezgését a Dunakanyar felett; egy olyan természeti jelenséget, melyet a képeken felfedezni vélek.

Írhatunk róluk, mint történelmi rom-építészetet ábrázoló és merengő festészetről, vagy mint a digitális kor posztmodern zenei transzcendentális képeiről. A képek és a zene kapcsolatáról Zoltai Bea így ír: „A képek kb. másfél év alatt készültek el, festésük közben mindig ugyanazokat a zenéket hallgattam (Bach-zongoraversenyek, Bruch és Mendelssohn hegedűversenyei, Handel: *Messias*, Alexander Balanescu: *Angels and Insects*, Beethoven-zongoraszonáták, Csajkovszkij-hegedűverseny). Mennyiben alakítja a hallgatott zene a képeket? Megfogalmazható-e, visszakereshető-e ez utólag? ...Fontosnak tartom, hogy mindenki a saját területén valamely elképzelt optimális állapot felé tolja az együtt élő kultúrák, vallások, EMBEREK életét. A kiállítás és a katalógus létrejötté is ezt a célt szolgálja reményeim szerint.” Minden műalkotásnál felmerül a kérdés, hogy szükségszerű-e a pontos visszaolvashatóság? Amennyiben politikai műről van szó, igen – ez egy régi esztétikai problémakör, amivel sokat foglalkoztam. Hiszen a politika egy igazságosabb társadalmi rend megteremtésére törekszik, a káosszal és önkénnyel szemben. Ez volt annak az oka, hogy Hammurapi annak idején Mezopotámiában kemény fekete gránitkőbe vésette az emberiség történelmének első írott törvénykezését. Kőbe véste az alapvető morális elveket, hogy ezeket az emberek is jól az emlékezetükbe véssék. A művészet mindeközben évezredek óta a rejtéllyel – modernebb kifejezéssel: nyitott jelentésekkel – operál, és ezt így érezzük jónak.

Zoltai Bea képei nagyon aktuálisak, hiszen a politikai diszkurzus 2015-ben világszerte sok szempontból összeomlott – félünk a bizonytalanságtól és a káosztól, a konfliktusoktól és a háborúktól. Zoltai Bea képeinek kozmológiája a belső stabilitás megteremtésére törekszik, így segít nekünk olyan időkben, amikor számos korábbi társadalmi utópiáról bebizonyosodott, hogy nem hozza el a békét.

² Jackson Pollock (USA, 1912–1956) amerikai festőművész, az absztrakt expresszionizmus illetve tasizmus kiemelkedő alakja. Alkotói módszere az ún. *action painting*, ami azt jelentette, hogy műveit spontán, automatikus módon, a festék csurgatásával, fröcskölésével és kaparásával hozta létre. Feltevésem szerint nem véletlen, hogy ez a gesztusfestészet a második világháború után jött létre, és valójában elrugaszkodik szinte minden civilizációs mintától, tisztán indulati és véletlenszerű elemeket használva. Feltevésem szerint Jackson Pollocknál és az ötvenes években alkotó japán Gutai csoportnál is civilizációkritikát és történelmi fordulópontot látunk.